This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Mrmerean, H. G.
Shabat te kiraki

755

ՇԱԲԱ՞Թ ԹԷ ԿԻՐԱԿԻ

Մ. Յ. Գ.

221

ԿԱՀԻՐԷ
ՏՊԱԳՐ. Ս. ԴԱՐԲԻՆԵԱՆ
1900

UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES
Digitized by Google

Gra d
TREN
785
BIHR

Digitized by Google

Grad
EREN
755
1.11.99

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Հետագայ տողերը համառօտ կերպով կը ներկայացընեն. Տէրունական օրուան նկատմամբ, Քրիստոնեայ Եկեղեցւոյն բռնած դիրքը։ Շաբաթի եւ կիրակիի խնդրոյն վրայ յարուցուած վիճաբանութեան մէջ Շաբաթականները իրաւունք ունենալ կը կարծուին. բայց, ամէն անոնք որ խնդրոյն խորերը թափանցած են կը տեսնեն թէ որչափ ծանծաղ եւ հոգիէ զուրկ է անոնց դիրքը։ Մեր ժողովուրդին մեծ մասը այս կէտին վրայ ոչ խորհած եւ ոչ ալ մասնաւոր համոզում մը գոյացուցած է։ Ուստի երբ առաջին անգամ մէկը կը հանդիպի Շաբաթականի մը, անոր օտարոտի եւ նոր գաղափարներէն ազդուելով կը կարծէ թէ չունիր պատասխան տալու անոր։ Կը փափաքինք որ մեր ժողովուրդին մէն մի անհատը ունենայ իր ձեռքին մէջ այս տետրակէն օրինակ մը եւ զայն կարդալով «պատրաստ ըլլայ հեզութեամբ եւ երկիւղածութեամբ պատասխան տալ ամենուն որ կը հարցունեն ձեզ ձեր յուսոյն պատճառը»։

Սակայն Շաբաթականներուն պիտի ներուէր իրենց մոլորեալ գաղափարները Տէրունական օրուն նկատմամբ, եթէ չունենային հակաքրիստո-

նէական տեսութիւններ ուրիշ աւելի կարեւոր եւ կենսական վարդապետութեանց վրայ ։ Արդարեւ այս տեսութիւնները այն աստիճան անհեթեթ եւ նիւթապաշտական են որ անոնց վրայ քննադատական խօսք մը անգամ ընել չ՚արժեր ։ Քրիստոնէական կրօնքին սիւները սեպուած վարդապետութիւնները այնչափ աղաւաղեալ եւ թիւր իմաստով կմբռնեն որ Քրիստոնէութեան նմանութիւնը անգամ չէ մնացած անոնց վրայ ։ Այս է պատճառը որ երբ Քրիստոնեայ տարբեր յարանուանութիւններ միջազգային ժողովներ կը կազմեն ընդհանուր գործին յառաջադիմութեանը համար խորհրդածելու, Միաստուածեաններուն եւ Շաբաթականներուն ներկայացուցիչները իրենց մէջ չեն ընդունիր. ուրիշ խօսքերով կը մերժեն. զանոնք իբր Քրիստոնեայ ճանչնալ ։

ՇԱԲԱ՞Թ ԹԷ ԿԻՐԱԿԻ

Քրիստոնէութիւնը կրօնք մըն է որ հոգի եւ կեանք ունի։ Անոր կեդրոնական գաղափարը այս է. «Աստուած հոգի է, եւ իրեն երկրպագողներուն ալ պէտք է որ հոգիով ու ճշմարտութիւնով երկրպագութիւն ընեն»։ Անիկա սոսկ վերացեալ վարդապետութիւններէ բաղկացած դրութիւն մը չէ։ Անոր հիմնադիրը իր կեանքովը բացատրեց թէ ինչպէս ընդունելու ենք զայն։ Յիսուս վայ կը կարդայ կեղծաւոր դպիրներուն եւ փարիսեցիներուն որ կրօնքին հոգին զանց կ՚ընեն եւ մարդոց երեւնալու համար պատուիրանաց տառը միայն ի գործ կը դնեն։ Անոնք, կ՚ըսէ, գաւաթին եւ «պնակին դուրսի կողմը» կը մաքրեն, ու «ներսը յափշտակութեամբ եւ անիրաւութեամբ լեցուն է». անոնք անանուխին եւ չամանին տասանորդը կը վճարեն, եւ «օրէնքին ծանր ծանր բաները, դատաստանը եւ ողորմութիւնն ու հաւատքը» զանց կ՚ընեն։ «Վա՜յ ձեզի, կոյր առաջնորդներ, որ կ՚ըսէք թէ ով որ տաճարին վրայ երդում ընէ՝ բան մը չէ, բայց ով որ տաճարին մէջի ոսկիին վրայ երդում ընէ՝ պարտաւոր կ՚ըլլայ։ Ո՜վ յիմարներ ու կոյրեր, որը՞ մեծ է ոսկին եթէ

տաճարը որ կը սրբացնէ ոսկին »։ Նոյնպէս Յիսուս վայ կը կարդայ այն առաջնորդներուն որ փոխանակ մարդիկ քրիստոնէական հոգւով աստուածպաշտութեան առաջնորդելու, իրենց իսկ հասողութենէն վեր խնդիրներով տգէտներուն եւ թերահաւատներուն միտքը կը պղտորեն եւ անոնց վերջը առաջինէն գէշ կընեն։ Վայ անոնց որ Արարիչը իր վեհ եւ անիմանալի ստորոգելիքներէն մերկացունելով զԱյն մեղաւոր մարդոց մարմնաւոր հանգամանքներովը կը կերպարանափոխեն եւ կըսեն այս « բան մը չէ », բայց ով որ շաբաթի փոխարէն կիրակին սուրբ կը պահէ՝ պարտաւոր կըլլայ ։ « Յիմարներ ու կոյրեր, ո՞րը մեծ է՝ շաբաթը՞ թէ Արարիչը որ կը սրբացնէ շաբաթը »։

Կար ժամանակ մը Իսրայէլի պատմութեան մէջ ուր ժողովուրդը այն աստիճան բթացաւ հոգեւորապէս որ սկսաւ միմոսական իմաստակութեամբ պահել կրօնական երեւոյթ մը առանց կրօնքին հոգին ըմբռնելու։ Անոնք կը պահէին օրէնքը առ երեւոյթս մինչ ի ներքուստ զայն կը պղծէին ամէն օր Զոհերու, պատարագներու, ողջակէզներու շատութեամբ կը կարծէին Աստուած հաճեցունել. ամսագլուխներու եւ շաբաթներու զգուշաւոր պահպանութեամբը անոնց իմաստը բոլորովին կորսուեր էին ։ Աստուած մարգարէին ձեռքով անոնց կը յայտնէ այսպիսի առանց հոգիի ծէսերուն եւ սովորութիւններուն արժէքը. « ձեր

Digitized by Google

ամսագլուխներէն, տօներէն եւ շաբաթներէն հոգիս կը զզուի» կըսէ: «Այս ժողովուրդը ինծի բերնով կը մօտենայ, եւ դիւ՛ շրթամբք կը պատուէ, բայց անոնց սիրտը ինէ հեռու է»:

Քրիստոնէութեան մէջ կան էական, կան երկրորդական ճշմարտութիւններ. երբոր էականը կը ստորադասուի երկրորդականին, արդիւնքը վնասաբեր կըլլայ: Կան վարդապետութիւններ որ ուղղակի յարաբերութիւն ունին փրկութեան հետ եւ առանց զանոնք ընդունելու փրկութիւնը կը վըտանգուի: Քրիստոսի աստուածութիւնը, Անոր յարութիւնը, արդարներուն վարձատրութիւնը եւ մեղաւորներուն դատապարտութիւնը այս կարգէն են: Իսկ կան ուրիշներ որոնց հաւատալ կամ չը հաւատալէն կախեալ չէ մեր փրկութիւնը. ինչպէս Կալուինի ընտրութեան վարդապետութիւնը, Յիսուսի երկրորդ գալստեան խնդիրը, մարդկային ազգին ծագման հարցը: Նմանապէս կրնանք ըսել Տէրունական օրը սուրբ պահելը էական է, զայն պղծելով մեր փրկութիւնը կը վտանգենք. իսկ օրուան զանազանութիւնը, ժամերուն հաշիւը եւ շաբաթի ու կիրակիի տարբերութիւնը բոլորովին երկրորդական է, եւ մեր փրկութեանը հետ գործ չունի: «Հանգստութեան օրը միտքդ բեր զանիկա սուրբ պահելու համար: Վեց օր պիտի աշխատիս, ու բոլոր գործդ ընես. բայց եօթներորդ օրը Տէրը քու Աստուծոյդ հանգստութեան օրն է. այն

օրը գործ մը չ՚գործես »։ Ըմբռնէ այս պատուիրանին հոգին։ Վեց օր աշխատիլ եւ եօթներորդ օրը հանգչիլ: Եօթներորդ օրը սուրբ է որովհետեւ կը յիշատակէ Սուրբ Աստուծոյ հանգստութեան օրը։ Բայց ո՞րն է եօթներորդ օրը։ Առաջին օրը ե՞րբ կ՚սկսի։ ժամանակին անսահման տարածութեանը ո՞ր կէտէն սկսելով հաշուելու ենք։ Ժամանակին հաշիւը կընենք երկրիս՝ իր առանցքին վրայ եւ արեգակին շուրջը կատարած շարժումներուն միջոցաւ։ Ենթադրենք թէ շաբաթը պահելու հրամանը տրուած ատեն երկիրս միջոցին այս ինչ կէտին մէջն էր. այժմ ով կրնայ ապացուցանել թէ այսչափ դարերու թաւալումէն յետոյ շաբաթին ժամանակական հաշիւը նոյն է. մանաւանդ երբ կը կարդանք թէ կար ժամանակ մը ուր « Տէրը Սիօնի մէջ հանդիսաւոր տօնը եւ շաբաթը մոռցուց »։ Ուստի երկրորդական եւ բոլորովին աննիւթական է շաբաթին ո՛ր ժամանակ պահուելուն խնդիրը քանի որ կրնանք սկսիլ որ եւ է կէտէ եւ վեց օր աշխատելէն յետոյ եօթներորդ օրը հանգչիլ։

Յիսուս կըսէ, « Մի կարծէք թէ ես եկայ օրէնքը կամ մարգարէները աւրելու, հապա հաստատելու »։ Հոս « օրէնք » բառը տասնաբանեայ պատուիրանը չնշանակեր այլ Մովսէսի հինգ գիրքը։ Այս գրքերը յաճախ « Օրէնքը » անունով կը յորջորջուէին, ինչպէս որ անոր հետ գործածուած « մարգարէները » բառը ցոյց կուտայ։ Այս վեր-

Digitized by Google

ջինը Հին Կտակարանին այն մասին տրուած անունն է որ մարգարէութեան գրքերը կը պարունակէ։ Մնացեալները սաղմոսներ անունով կը ճանչցուին։ Այս երեք բաժանումները որոշ կերպով տրուած են Ղուկ. ԻԴ. 44ին մէջ. «Թէ պէտք է որ կատարուին ան ամէնը՝ որ Մովսէսի օրէնքին մէջ ու մարգարէներուն մէջ եւ սաղմոսներուն մէջ ինծի համար գրուած են»։ Օրէնք բառը այս իմաստով առնելով —Մովսէսի Հինգ Գիրքը— կը տեսնենք թէ անոր մէջ գտնուած շատ մը աստուածային պատուէրներ չէ թէ միայն փոխուած, այլ բոլորովին վերցուած են։ Ուրեմն ի՞նչ ըսել կուզէ Յիսուս «չեկայ աւրելու հապա կատարելու» խօսքով։ Պարզապէս այս թէ՝ Յիսուս կընդունի անոնց աստուածային հեղինակութիւնը եւ մարդոց կողմէ զանոնք ի գործ դնելու պարտականութիւնը. բայց կըսէ՝ օրէնքը զոր Մովսէսի ձեռքով տրուեցաւ կատարեալ չէ, պէտք է Աստուածորդին զանոնք կատարելութեան հասցնէ. անոնց նպատակը ի լոյս ածէ եւ Նախագուշակութիւնները կատարէ։ Մովսէսի օրէնքը կը պարունակէր բազում զոհեր եւ արարողութիւններ որք «երկնաւոր բաներուն օրինակներ»ը եւ «գալու բարեաց ստուերներ»ը էին։ Անոնք «կատարեց» Յիսուս Իր մահուամբ եւ չարչարանքներովը։

Աւելին կայ։ Մինչեւ իսկ Տասնաբանեայ Պատուէրներուն մէջ թերութիւններ կային զորս Յի-

Digitized by Google

սուս քանդելու — « կատարելու » — եկաւ։ «Լսեր էք որ ըսուեցաւ առաջիններուն, սպանութիւն մի ըներ. եւ ով որ սպանութիւն ընէ, դատաստանի պարտաւոր պիտի՛ ըլլայ։ Բայց ես ձեզի կըսեմ, ով որ իր եղբօրը պարապ տեղը սրդողի, դատաստանի պարտաւոր պիտի ըլլայ »։ « Լսեր էք որ ըսուեցաւ, շնութիւն մի ըներ։ Բայց ես ձեզի կըսեմ, ով որ կնիկ մարդու նայի ցանկանալու համար, ալ անիկա իր սրտին մէջ շնութիւն ըրաւ անոր հետ »։ « Դարձեալ լսեր էք որ ըսուեցաւ առաջիններուն, սուտ երդում մի ըներ, բայց ես ձեզի կըսեմ, ամենեւին երդում մը ընէք . . . հապա ձեր խօսքը ըլլայ այոն՝ այո եւ ոչը՝ ոչ։ Յիսուս « բայց ես ձեզի կըսեմ » ըսելով Մովսէսի հակառակ նոր պատուէրներ սահմանել չէր ուզեր, այլ կուզէր ցոյց տալ թէ անոնք հոգեւորապէս ըմբռնելու եւ խորհրդով եւ զգացմամբ ալ ի գործ դնելու ենք։ Յիսուս թէ Աստուած եւ թէ մարդ ըլլալով օրէնքին սկզբնական տուողն էր. եւ այս իշխանութեամբ իրաւունք ունէր թէ զայն մեկնաբանելու եւ թէ ի պահանջել հարկին փոխելու։ Իբր օրինակ առնելով սպանութեան, շնութեան եւ սուտ երդման պատուէրները ցոյց տուաւ թէ բոլոր օրէնքը այսպէս հասկնալու ենք։ Անիկա օրինաց հոգւոյն խորերը թափանցեց։ Մակերեւոյթէն անդին անցնելով անոնց բուն իմաստը պարզեց։ Որչա՜փ խորին որչա՜փ լայն, որչա՜փ հոգեւոր է այժմ անոնց նշա-

Digitized by Google

նակութիւնը Յիսուսի շրթանց մէջ։ Այո, անկէ յովտ մը կամ նշանագիր մը չը վերցաւ, բայց ամբողջովին հոգեւոր կեանք մը ստացաւ Աստուածային օրէնսդրին ձեռքին մէջ։ Մասնաւորելով մեր խօսքը Տէրունական օրուան, կը տեսնենք թէ հոս ալ Քրիստոս նոյնը ի գործ դրաւ։ Նմանողութեամբ կրնանք երեւակայել թէ Յիսուս այս խնդրոյն վրայ ալ սապէս ըսել կուզէր։ «Լսեր էք որ ըսուեցաւ առաջիններուն, վեց օր պիտի աշխատիս, ու բոլոր գործդ պիտի ընես. բայց եօթներորդ օրը Տէրոջը քու Աստուծոյդ հանգըստութեան օրն է. անոր գործ մը չ՛գործես, ոչ դուն ոչ քու որդիդ, ոչ քու աղջիկդ, ոչ քու ծառադ ու աղախինդ, ոչ քու անասունդ ոչ ալ տանդ մէջ եղած օտարականդ. բայց ես ձեզի կըսեմ (ի պատասխանի այն առարկութեան թէ այս բաները շաբաթ օրը կընէր) իմ Հայրս մինչեւ հիմայ կը գործէ, ես ալ կը գործեմ։ Շաբաթ օրը բարի՞ք ընել արժան է թէ չարիք ընե՞լ, հոգի մը ապրեցնե՞լ թէ մեռցնե՞լ»։

Իր վիճաբանութիւնները հրէից գլխաւորներուն հետ եւ իր բռնած ընթացքը շաբաթի նկատմամբ նոյնը ցոյց կուտան։ Սոսկալի ամբաստանութիւններ կը բերուէին Անոր դէմ շաբաթը իրենց ըմբռնածին պէս չպահելուն համար։ Այս ամբաստանութիւնները, միայն մի բացառութեամբ, աբաթ օրը հրաշքով մարդիկ բժշկելուն համար.

Digitized by Google

էին։ Յիսուսի պատասխանը զարմանալի կերպով կը համապատասխանէ այն վարդապետութեան զոր սորվեցուց լեռան վրայի քարոզով։ Հրեաները այնչափ զգուշաւոր մոլեռանդութեամբ կը պահէին շաբաթը որ Յովսէփոս կըսէ մինչեւ իսկ անձնապաշտպանութիւնը մեղք կը սեպէին եւ թող տուին որ թշնամին գայ զիրենք ջարդէ եւ Երուսաղէմը աւերակի դարձունէ։ Այս մոլորեալ գաղափարը այն աստիճան առաջ գնաց որ անտանելի կանոններ սահմանուեցան հիւանդներուն եւ ցաւագարներուն համար եւ ամբողջ ազգը կաշկանդեալ վիճակ մը ունեցաւ։

Յիսուս պատասխանելով զինքը ամբաստանողներուն կըսէ «շաբաթը մարդուն համար եղաւ, ու չէ թէ մարդը շաբաթին համար»։ Շաբաթին նպատակը չէր պատիժներ սահմանել եւ մարդոց նեղութիւն պատճառել. այլ անիկա միջոց մըն էր զմարդ լաւագոյն եւ սուրբ կեանքի մը առաջնորդելու։ Մարդս բարձրագոյն է քան շաբաթը, բայց ոչ թէ զայն պղծելու այլ անով իբր միջոց սրբութիւն գործելու։ «Աստուած մարդս չըստեղծեց շաբաթին փառքին համար այլ շաբաթը հաստատեց անոր բարելաւութեանը համար։ Ուստի երբոր մարդուս բարելաւութիւնը եւ շաբաթին պահպանութիւնը իրարու կը բաղխին, շաբաթը տեղի տալու է»։ Մեր Տէրը մերժեց հրէից աւանդութիւնները եւ Աստուծոյ խօսքին վր...

Digitized by Google

անոնց տուած մեկնութիւնները որք սպաններ եւ թաղեր էին հոգին տառին մէջ։ Անիկա մաքրեց օրէնքին մակերեւոյթին վրայ հաւաքուած բոլոր աղտեղութիւնները եւ անոր բուն իմաստը, իր ամբողջ հոգեւոր եւ բարոյական գեղեցկութեամբը երեւան հանեց։

Այսչափ չաբաթը սուրբ պահելու համար տրուած պատուէրին հոգւոյն նկատմամբ։ Գալով այն հարցման թէ ինչու քրիստոնեայ կոչուած բոլոր յարանուանութիւնները, առանց բացառութեան, Աւետարանական թէ Պապական, Լուսաւորչական թէ Օրթոտոքս, Գուէյքըր թէ Եպիսկոպոսական, քրիստոնէութեան առաջին դարէն ի վեր միաշաբաթը սուրբ կը պահեն փոխանակ եօթներորդ օրուան, պատասխանը նոյն է զոր յաճախ տրուած է այս նիւթին վրայ գրողներուն կողմէ։ Այն ամբաստանութիւնը թէ չաբաթը միաշաբաթի փոխուեցաւ Պապական եկեղեցւոյ կողմէ, բոլորովին անհիմն եւ անտեղի է։ Թէեւ Պապականները այսպէս կը պնդեն՝ իրենց իշխա-
ւնը հաստատելու, եւ չաբաթականներն ալ

անկէ օգուտ քաղելով իրենց փաստը առաջ կը նետեն. սակայն պատմութիւնը անկէ տարբեր ցոյց կուտայ։ Մէկ օրինակ կը բաւէ այս իրողութիւնը հաստատելու։ Եկեղեցական պատմութեան ամենահին գրութիւններէն մին «Բառնաբասի Թուղթ» անուն տետրակը որ Բառնաբասին, Պօղոս Առաքեալին ընկերոջ, կը վերագրուի, կարեւոր համար մը կը պարունակէ։ Այս գիրքը գրուեցաւ Դոմիտիանոսի օրով, Յ. Տ. 95ին այսինքն առաջին դարը չվերջացած եւ մինչ Յովհաննէս Առաքեալ դեռ ողջ էր։ Մեկնաբանելով «Ձեր ամսագլուխներուն եւ շաբաթներուն չեմ կրնար տանիլ» համարին վրայ հեղինակը կըսէ. «Աստուած ալ հոս չընդունիր անոնց (հրէից) շաբաթները զորս ինքը հաստատեց եւ թողելով զանոնք, նորէն սկսաւ ութներորդ օրէն, որ է սկզբնաւորութիւնը ուրիշ աշխարհի մը։ Ուստի կը պահենք ութներորդ օրը ուրախութեամբ, այն օրը որ Յիսուս մեռելներէն Յարութիւն առաւ»։ Անշուշտ այս մեկնութիւնը ինքնին որ եւ է արժէք չունի. բայց կը ցուցնէ մեզ առաջին դարուն մէջ Տէրունական օրուան նկատմամբ տիրող գաղափարը։ Կը ցուցնէ թէ առաջին օրը սուրբ կը պահուէր այնպիսի ժամանակ մը որ ոչ պապ կար ոչ պապական։ Իրաւ է թէ հրէութենէ դարձի եկած քրիստոնեաները իրենց հին սովորութիւններէն անմիջապէս չկրնալով բաժնուիլ, առաջին օրուան

Digitized by Google

հետ հին չաբաթն ալ կը պահէին, բայց այս երկար չտեւեց։ Ճիշդ ինչպէս որ ուզեցին Թլփատութեան սովորութիւնը վերապահել քրիստոնեայ եկեղեցւոյն մէջ եւ չյաջողեցան։ Բայց թէ ինչու այս մասին նախկին եկեղեցւոյն մէջ որ եւ է վէճ չծագեցաւ ինչպէս եղաւ Թլփատութեան համար, պատճառը այս է թէ Յիսուսի յարութեան օրը, իբր սուրբ օր, այնչափ ընդունելութիւն գտաւ եւ ընդհանրացաւ քրիստոնէից մէջ որ այս մասին առաքեալներուն կողմէ որ եւ է ուղղակի պատուէրի կամ հրամանի պէտքը չը մնաց։ Շաբաթականները կը չփոթեն թերեւս Պապին կոնդակը, Մեծն Կոստանդիանոսի պաշտօնական հրովարտակին հետ, որ 321ին, քրիստոնէութիւնը ընդունելէն յետոյ հրապարակեց, ըստ որում, իր իշխանութեանը տակ գտնուած բոլոր երկիրներուն մէջ, դատաստանական եւ իրաւագիտական գործերը պէտի դադարէին կիրակի օրերը, իբր սուրբ օր համայն Հռովմէական պետութեան։

Առաջին օրը՝ փոխանակ եօթներորդ օրուն սուրբ պահելու սովորութեան հիմը Յիսուսի Յարութիւնն է։ Առաքեալները չէին ակնկալեր Անոր յարութիւնը եւ նախ չհաւատացին կանանց բերած լուրին. բայց երբ անոնց թերահաւատութիւնը անդրդուելի հաւատքի փոխուեցաւ Քրիստոսի այտնութիւններովը եւ խօսքերովը, հաւանական է որ այդ օրը վերջին ծայր կարեւորութիւն ստացաւ

անոնց համար։ Այն օրը որ Քրիստոս մեռելներէն յարութիւն առաւ հինգ անգամ երեւցաւ իր առաքեալներուն եւ ուրիշներուն։(*) Այս երեւումներուն մէջ ամենէն վերջինը ամենէն կարեւորն է։ Երբոր առաքեալները կը համոզուին թէ արդարեւ Տէրը յարութիւն առած է, անմիջապէս ժողով կը կազմեն առանձին սենեակի մը մէջ, եւ « դռները գոց ըլլալով » կսկսին խորհիլ խօսիլ եւ մարսել այս զարմանալի լուրը։ Հոս կարծես առաքեալները տարրոսամ ակնկալութիւն մը կունենան թէ Յարութեան օրը դեռ չվերջացած իրենց Տէրը պիտի

(*) 1 Մարիամ Մագդաղենացիին Յով. Ի. 11—18, Մար. ԺԶ. 9—11

2 Միւս կիներուն Մատ. ԻԸ. 9

3 Պետրոսին, Ղուկ. ԻԴ. 34, Ա. Կոր. ԺԵ. 5

4 Երկու աշակերտներուն Էմմաուսի ճամբուն Ղուկ. ԻԴ. 13—35

5 Առաքեալներուն մինչ Թովմաս բացակայ էր Յով. Ի. 19—24

Շաբաթականները կ'առարկեն թէ Յիսուսի աշակերտները պիտի չճամբորդէին եթէ այդ օրը սուրբ ըլլար: Անոնց բոլոր փաստերը ասոր նման են. չեն կրնար տեսնել թէ Կղէոփաս եւ իր ընկերները Քրիստոսի յարութեան վրայ իսկ դեռ որոշ գաղափար մը չունէին. ու միայն Անոր յարութեան օրը յիշատակելու եւ սուրբ պահելու խնդիրը :

երեւնայ այս անգամ ամբողջին մէկէն։ Արդարեւ այդ ակնկալութիւնը կ'իրագործուի, Յիսուս կու-գայ եւ անոնց մէջտեղը կանգնելով իր ձեռքերը եւ կողը կը ցուցնէ, զանոնք կ'օրհնէ եւ սուրբ հոգին պարգեւելով կը բաժնուի։

Այս երեւումները պիտի չկարենայինք զու-գորդել մէկշաբթիին հետ այն յիշատակելի եւ սուրբ օր մը ընելու եւ գերազանցութիւն մը տալու անոր ուրիշ օրերուն վրայ, եթէ անոնք ապագային մէջ պատահելիք դէպքերէն անջատեալ մնային։ Բայց ինչ կը տեսնենք։ Քրիստոս բնաւ չերեւնար ամբողջ շաբաթ մը, ոչ իր աշակերտ-ներուն եւ ոչ ուրիշներուն եւ ութներորդ օրը յանկարծ կրկին երեւան կու գայ։ Նաեւ ութ (*) օրէն ետեւ դարձեալ աշակերտները ներսն էին, Թովմաս ալ անոնց հետ. եկաւ Յիսուս՝ դռները գոց ըլլալով, ու կայնեցաւ անոնց մէջ տեղը եւ ըսաւ, «Խաղա-ղութիւն ձեզի»։ Արդեօք ինչու Յիսուս երկրորդ

(*) «Ութ օրէն ետեւ» յաջորդ մէկշաբթին ըսել է եւ ոչ թէ, ինչպէս շաբաթականները կը կարծեն, երկուշաբթի։ Յարութեան օրը առաջին համրելով ութերորդ օրը նոյն օրուան կը հանդիպի։ Այս է համրելու կերպը բոլոր Սուրբ Գրոց։ Յիսուսի համար ըսուած է թէ «երեք օրէն ետեւ» յարութիւն պիտի առնէ։ Այս ուղիղ կ'ըլլայ երբ որ խաչելութեան օրն ալ կը համրենք։

անգամ ըլլալով այս մասնաւոր օրը կընտրէ իր այցելութիւններուն համար։ Ինչու ամբողջ շաբաթ մը իր աշակերտները, մանաւանդ երբ այդ Թովմասը, տարակուսանաց մէջ կը թողու։ Ինչո՞ւ, եթէ ոչ միւս օրերը, գոնէ շաբաթը, դարերէ ի վեր սուրբ նկատուած հանգստեան օրը, չընտրեր իր երեւումներուն համար։ Ինչու պատեհութիւն չըր քաղեր շաբաթ օրերը Հրէից ժողովարաններուն մէջ հաւաքուած բազմութեանէն, ինքզինքը անոնց յայտնելով եւ իր թշնամիներուն բոլոր ծրագիրները քրիստոնէութեան նկատմամբ, օդը հանելով։ Կըսպասէ։ Կըսպասէ մինչեւ որ հետեւեալ մէկշաբթին կը հասնի եւ առաքեալները որ արդէն սկսեր էին այս օրը իբր Նուիրական օր նկատել, եւ վստահ ըլլալով որ Տէրը կրկին նոյն օրը պիտի այցելէ. կասկածող Թովմասն ալ հետերնին առնելով ժողով կընեն։ Յանկարծ ծանօթ դէմքը կերեւնայ, ընտանի ձայնը կը խօսի, կողին եւ ձեռքերուն վէրքի նշանները ցուցնելով «անկեղծ սկեպտիկեանը» դարձի կը բերէ եւ աշակերտները իրենց հաւատքին մէջ հաստատելով կ'անհետանայ։

Այսու հետեւ Յիսուս «քառասուն օրուան մէջ անոնց երեւնալով» Աստուծոյ թագաւորութեանը վրայ կը խօսէր, որոնց հինգ կամ վեց անգամը արձանագրուած են բայց որ եւ է ակնարկութիւն չկայ թէ այս երեւումները շաբաթ օրը պատահեցան։ Երբ կը կարդանք այն մանրամասն տեղե-

կութիւնը Յիսուսի երեւումներուն որք մէկշաբթի օրերը տեղի ունեցան, կարելի՞ է տարակուսիլ թէ Տէրոջը նպատակն էր այդ օրը սրբացնել եւ յիշատակելի օր մը ընել իր եկեղեցւոյն համար։ Իրաւ է որ աւետարաններուն մէջ արձանագրուած չէ թէ Անիկա որ եւ է բացարձակ հրաման կամ պատուէր տուաւ շաբթուան առաջին օրը փոխանակ եօթներորդին պահելու. սակայն շատ հաւանական է որ բերանացի տրուած այսպիսի պատուէր մը այն իրողութեանց կարգէն է զորս Յովհաննէս Առաքեալ կը խոստովանի թէ տեղի անձկութեան պատճառաւ «աս գրքիս մէջ գրուած չեն»։ Բայց մեզի տարբերութիւն չըներ որ այսպիսի արձանագրութիւն մը չունինք, քանի որ Անոր բռնած ընթացքը իր աշակերտներուն երեւնալու ժամանակ բացորոշ կերպով կը յայտնէ Անոր միտքը այս մասին։ «Հերիք է աշակերտին որ իր վարդապետին պէս ըլլայ, ու ծառային՝ իր տէրոջը պէս»։

Պէնտէկոստէի օրուան Սուրբ Հոգւոյն հեղումը մէկշաբթիին սրբութեան կնիքն է։ Այս ալ կիրակի օրը տեղի ունեցաւ։ Պէնտէկոստէի օրուան թուականը գտնելու կանոնը տրուած է Ղեւտացւոց գրքին ԻԳ. 15, 16 համարներուն մէջ։ Զատիկի շաբաթէն սկսեալ եօթը շաբաթ պիտի համրուի եւ. եօթներորդ շաբաթին հետեւեալ օրը — միաշաշաբաթ — Պէնտէկոստէ է։ «Եւ Պէնտէկոստէին

օրը հասնելուն՝ ամէնքն ալ միաբան մէկտեղ էին »։ Ինչո՞ւ. որովհետեւ քրիստոնեաներուն, այն կանուխ ժամանակէն իսկ, Յիսուսի յարութեան օրը նուիրական եղած էր։ Ըստ սովորութեան կը հաւաքուէին տան մը մէջ, թերեւս նոյն վերնատան մէջ ուր Յիսուս զատիկը կերաւ իր աշակերտներուն հետ, եւ պաշտօն կը կատարէին։ Այն օր Պէնտէկոստէի առթիւ դուրսերէն շատ բազմութիւն եկած էր Երուսաղէմ, եւ անոնցմէ ոմանք լսելով այս նոր կրօնքին վրայ, հոս կը դիմեն, առաւօտեայ պաշտամունքի ժամուն հասկնալու համար թէ ինչ է անոնց քարոզած վարդապետութիւնը։ Ահա յարմար առիթը եկած էր. Յիսուս իր խոստմունքը կը կատարէ. եւ բոլոր տանը Սուրբ Հոգւոյն ազդեցութեանը տակ կը սարսի ։

Հրէաները աւանդութիւն մը ունէին թէ օրէնքը Պէնտէկոստէի օրը տրուեցաւ Սինայ լեռան վրայ։ Եթէ այս աւանդութիւնը ճշմարիտ էր, ինչ յարմար առիթ որ սոյն տարեդարձին օրը նոր տընտեսութեան օրէնքը՝ Աւետարանի քարոզութիւնը տրուի այսպիսի զօրութեամբ ։ Կը հարցնենք ի՞նչ է պատճառը որ Քրիստոսի յարութիւնը, Անոր երեւումները, Սուրբ Հոգւոյն տրուիլը, քրիստոնէութեան ծնունդը իբր հաստատութիւն մը, եւ Աւետարանի քարոզութեան սկզբնաւորութիւնը միշտ նոյն օրը — Մէկշաբթի — տեղի կունենայ ։ Կրնայ պատասխանուիլ թէ դիպուածով այս բաները

նոյն օրը պատահեցան. բայց ինչո՞ւ որ մին ալ դիպուածով շաբաթ օրը չպատահեցան։ Մէկշաբթիին այսչափ կարեւորութիւն տրուա՞ծ էր երբէք Քրիստոսի յարութենէն առաջ։ Պատշաճագոյն պիտի չըլլա՞յ այս օրը, Տէրունական օր կոչել, փոխանակ եօթներորդին քանի որ Տէրը զայն կընտրէ բաշխելու իր շնորհները։ Այս դէպքերէն վերջ մարդ հոգեւորապէս կուրացած պէտք է ըլլայ որ չտեսնէ Քրիստոսի նպատակը Տէրունական օրուան նկատմամբ իբր սուրբ օր քրիստոնեաներուն համար։

Բարեբաղդաբար Առաքեալները հասկցան Տէրոջ նպատակը եւ առաջին օրէն իսկ սկսան յարգել այդ օրը իբր սուրբ օր քրիստոնեայ եկեղեցւոյ։ Ուրանալու տեղի չկայ. արեգակի պէս կը փայլի այս իրողութիւնը Գործք Առաքելոց գրքին մէջ։ Անոնք որ ուշի ուշով կը կարդան այս գիրքը եւ շաբաթի ու կիրակիի զանազանութիւնը մտքերնուն առջեւ ունին պիտի տեսնեն թէ Առաքեալները երբ Հրէից քարոզել կուզէին, շաբաթ օրուան ժողովումներէն պատեհութիւն քաղելով, նոյն օր անոնց ժողովարանները կերթային. իսկ երբ պաշտամունքը սոսկ քրիստոնէական պիտի ըլլար, քրիստոնեաներուն համար, անվրէպ կիրակի օրը կըլլար։ Պօղոս Առաքեալ մանաւանդ որ ջերմապէս կը սիրէր իր ազգը եւ ազգակիցները ամէն պատեհ

Digitized by Google

առթիւ ժողովարան կը մտնէր անոնց քարոզելու որպէսզի որ եւ է միջոցով զանոնք դարձի բերէ ։

Հիմա կը մնայ քննել մի առ մի այն համարները Աւետարանին մէջ որ կը յայտնեն թէ Առաքեալները հասկցան Յիսուսի միտքը եւ հետեւելով Անոր օրինակին, Մէկշաբթի օրը կը պահէին իբր սուրբ օր եւ այն օրը կը գումարուէին պաշտամունքի եւ հաղորդութեան համար։

Առաջին համարը զոր պիտի առնենք կը գտնուի Ա. Կորնթացւոց ԺԶ. 1, 2 ին մէջ ։

« Բայց սուրբերուն համար ողորմութիւն ժողվելու վրայով, ինտոր որ պատուէր տուի Գաղատացւոց եկեղեցիներուն, դուք ալ անանկ ըրէք։ Ամէն մէկշաբթի օրերը ձեզմէ ամէն մէկը իր քովը թող դիզէ ինչ որ կը յաջողի, որ չըլլայ թէ երբոր գամ, ան ատենը ժողովումներ ըլլան » ։ Պատճառ թէ ինչու այսպիսի պատուէր մը չենք գտներ Գաղատացւոց գրուած Նամակին մէջ, այս է թէ Պօղոս առաքեալ Կորնթացւոց առաջին թուղթը գրեց Յ. Տ. 57ի գարնան ժամանակ իսկ Գաղատացւոցը հետեւեալ ձմեռ։ Բայց թուի թէ անիկա այս պատուէրը բերանացի տուաւ Գաղատացւոց եկեղեցիներուն, զանոնք այցելած ատեն, որ պատահեցաւ Յ. Տ. 51 ին, երկրորդ առաքելական շրջանին առթիւ։ « Ամէն մէկշաբթի օրերը ձեզմէ ամէն մէկը իր քովը թող դիզէ ինչ որ կը յաջողի »։ Այս համարը ոմանք կը մեկնեն իբր թէ Առաքեալը

Digitized by Google

ընել կուզէ ամէն մարդ տունը իրեն քովակին մէջ թող մնալէ ինչ որ տալ կուզէ մինչեւ որ ինք գայ։ Բայց եթէ այսպէս ըլլար ինչ հարկ կար ըսելու այս ըրէք « ամէն մէկշաբթի օրերը » . ամէն մարդ կրնար իրեն ընտրած կերպովը գումար մը յաւա-կացնել այս նպատակին մինչեւ որ Առաքեալը գար։ Բայց ան աւելի պէտք էր նորէն « ժողո-վումներ ընել » որմէ կուզէր ազատ մնալ Պօղոս։

Աւելի բնական բացատրութիւնը այս համա-րին այս է թէ Առաքեալը կը խնդրէ Կորնթոսի մէջ գտնուած քրիստոնեաներէն որ երբ մէկշաբ-թի օրերը, իբր Տէրունական օր, մէկտեղ կը ժող-վուին պաշտամունքի համար, դրամի հաւաքում-ներ ընեն իրենց մէջ եւ մէկտեղ դիզեն. նաեւ ամէն մէկ քրիստոնեայ աշխատի նոյն օրը, քանի որ աշխարհային գործերով զբաղած չէ, դիմէ իրեն հրեայ եւ հեթանոս բարեկամին եւ դրացւոյն եւ այս բարի նպատակին համար դրամ հաւաքէ եւ « իր քովը դիզէ ինչ որ կը յաջողի, որ չըլլայ թէ երբոր գամ » ժողովումներ ընելով ժամանակ կոր-սնցունէ ։

Երբոր նկատողութեան առնենք թէ այս սո-վորութիւնը հաստատուած էր, չէ թէ միայն Կո-րընթոսի այլ Գաղատացւոց բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, գաղափար մը կրնանք կազմել թէ ինչ ըն-դարձակ տարածութեան մը մէջ, Փոքր Ասիոյ խորերէն մինչեւ Յունաստան, այսպիսի կանոն

(Յ. Տ. 51–57) ժամանակէ մը սկսեալ մէկշաբթի օրը յատկացուած էր քրիստոնէական պաշտամունքի համար։

Երկրորդ համարը այս նիւթին վրայ կը պարտինք Ղուկասու որ Պօղոս Առաքեալին հետ ըլլալով անոր ճամբորդութեանց մէջ իր մանրամասն տեղեկագրութեան մէջ անցուցած է զայն։ Պօղոս Առաքեալին Տրովադա այցելութիւնը Յ. Տ. 58 տեղի ունեցաւ, Կորնթացւոց գրած առաջին նամակին թուականէն ճիշդ տարի մը ետքը։ «Մենք ալ բաղարջակերաց օրերէն ետեւ Փիլիպպէէն նաւեցինք, եւ հինգ օրուան մէջ Տրովադա եկանք անոնց քովը, ու հոն եօթը օր կեցանք։ Եւ մէկշաբթի օրը երբոր ժողվուեր էինք հաց կտրելու, Պօղոս անոնց կը քարոզէր, եւ այլն. Գործ. Ի. 6, 7։ Հիմա հոս առաջին հարցումը որ պատասխանի կը կարօտի այս է թէ ինչո՞ւ առաքեալները Տրովադա հասնելէն ետեւ եօթը օր կըսպասեն։ «Ու հոն եօթը օր կեցանք»։ Չենք կարդար թէ այս եօթը օրերուն մէջ ժողովներ ըրին, պաշտօն կատարեցին կամ հաց կտրեցին։ Բայց երբ մէկշաբթի օրը կը հասնի, կարծես ակնկառոյց կըսպասեն այդ օրուան, ժողով, քարոզութիւն, հաղորդութիւն իրարու կը յաջորդեն մինչեւ կէս գիշեր։ Առաքեալները Փիլիպպէի մէջ բաղարջակերաց օրերը անցընելէն յետոյ կ՚որոշեն Տրովադա երթալ։ Արդ քանի որ Տրովադա Փիլիպպէէն միայն երկու

Digitized by Google

օրուան ճամբայ է, ինչպէս որ առկէ առաջ փորձով սորված էին, հաշիւ կընեն թէ, եթէ հինգշաբթի ճամբայ ելլեն՝ ուրբաթ կամ շատ շատ շաբաթ օր կը հասնին եւ կիրակի հոն կըլլան։ Բայց դժբաղդաբար հովը հակառակ ըլլալով կիրակին ծովուն վրայ կ'անցունեն եւ մեկնելէն հինգ օր վերջը, այսինքն երկուշաբթի Տրովադա կը հասնին։ Հիմա կը հասկըցուի թէ ինչու Ղուկաս այսպէս զօրաւոր կերպով կը շեշտէ թէ « հոն եօթը օր կեցանք »։ Յուսավրիպութեան պէս հնչիւն մը կայ կարծես այս խօսքին մէջ։ Իբրեւ թէ ըսել կուզէ « Մենք երէկ չէ առջի օր հոս հասնելու կարգադրութիւն ըրեր էինք, բայց հիմա պիտի ստիպուինք եօթը օր սպասել մինչեւ որ կիրակի գայ եւ կարողանանք եղբայրները տեսնել եւ անոնց քարոզել։

Կըսպասեն։ Կիրակի կը հասնի։ Կը ժողվուին ըստ սովորութեան։ « Եւ մէկշաբթի օրը երբոր ժողվուեր էինք » ինչպէս որ սովորութիւնն է « հաց կտրելու »։ Ոչ թէ մասնաւոր կերպով իբր բացառութիւն, Պօղոսի ներկայութեանը համար, հաւաքելով ժողովուրդը իրենց գործերէն, պաշտօն կը կատարեն, այլ իրենց սովորական կիրակնօրեայ ժողովին ժամանակ է որ Պօղոս անոնց կը քարոզէ։ Եթէ լուր օրերը պաշտօն կատարել գործնական ըլլար, կարօտութիւն չկար Պօղոսի այդչափ երկընցնել իր խօսքը մինչեւ կէս գիշեր, որովհետեւ այդ եօթը օրուան ժամանակամիջոցին մէջ պա-

Digitized by Google

տեւողութիւն կրնար ունենալ մի քանի անգամ ժողով կազմել եւ անոնց քարոզել ։ Ընդհակառակը կը տեսնենք որ փոխանակ այդպէս ընելու կըսպասէ մինչեւ մէկշաբթի օրը եւ ճնշուած աղբիւրի մը պէս դուրս կը հոսէ կենաց խօսքը եւ այս միակ պատեհութենէն օգուտ քաղելով իր խօսքը մինչեւ կէս գիշեր կերկընցնէ։

Բացի այս նկատողութիւններէն «հաց կտրել» որ հաղորդութիւն ըսել է, սուրբ արարողութիւն մը ըլլալով վայել էր որ միայն սուրբ օրը կատարուէր ։ Տէրունական ընթրիքը Տէրունական օրուան կը վայելէ։ Եւ եթէ մէկշաբթի օրը արդէն իբր սուրբ օր նկատուած չըլլար այն օրը հաղորդութիւն պիտի չընէին ։

Այս համարին մէջ պզտիկ բառ մը կայ — « էինք » — որ մեծ արժէք ունի այս խնդիրը լուսաբանելու համար։ Երբոր բաղդատենք « ժողվուեր էին » կամ լուսանցքին մէջի « աշակերտները ժողվուեր էին » խօսքը, Կոր. ԺԶ. 13 ին մէջի « սովորութիւն ունէին » խօսքին հետ այս զանազանութեան նշանակութիւնը պիտի հասկընանք ։ Երբ որ խնդիրը հրէից ժողովներուն վրայ է, որ շաբաթ օրերը տեղի կ՚ունենային՝ Առաքեալը յոգնակի երրորդ դէմք կը գործածէ. իսկ լոկ քրիստոնեաներուն համար եղած կիրակնօրեայ պաշտամունքները միշտ յոգնակի առաջին դէմքով նկարագրուած են։

Ուրիշ կարեւոր կէտ մըն ալ այս է թէ այս սովորութիւնը Պօղոսէն ծագում չ'առնէր, այլ Պօղոս արդէն գոյութիւն ունեցող սովորութեան մը կը հետեւի: Առաքեալներուն մի ոչ գրութեան մէջ կը կարդանք այս սովորութեան հաստատուիլը սակայն եւ այնպէս ամէն տեղ կը տեսնենք անոր պահպանուիլը: Կերեւի թէ այս սովորութիւնը այն աստիճան ծանօթ էր ամենուրեք եւ ընդունուած ամենէն առանց վէճի եւ հակառակութեան որ Նոր Կտակարանի հեղինակներէն ոչ ոք կարօտութիւն կը տեսնէ անոր վրայ բան մը գրելու: Սակայն երբոր ուրիշ դէպքերու վրայ կը պատմեն անուղղակի ակնարկութիւններ կընեն անոր:

Երրորդ համարը որ Յովհաննէսի Յայտնութեան գրքին Գլուխ Ա. 10 ին մէջ կը գտնուի այնպիսի զօրաւոր փաստ մըն է որ այս խնդրոյն վրայ ամէն սարակոյս եւ կասկած կը փարատէ: « Եւ կիրակի օրը Հոգին իմ վրաս եկաւ. » Կիրակի՝ Յունարէն Տէրունական կը նշանակէ: Ո՞րն է Տէրունական օրը ըստ Յովհաննէս Առաքելոյն. հին հրէական շաբա՞թը թէ Քրիստոսի յարութեան օրը: Հին Կտակարանի համաբարբառին դիմելով կը տեսնենք թէ հրէական շաբաթը բնաւ երբէք « Տէրունական » յատուկ անուամբ յորջորջուած չէ: Իրաւ հոն « Տէրոջը օրը » խօսքը յաճախ կը յիշուի. բայց այս չ'ակնարկէր շաբաթը այլ դատաստանի օրը: « Քանզի զօրաց Տէրոջը օրը բոլոր

Digitized by Google

ամբարտաւաններուն եւ բարձրամիտներուն վրայ եւ բոլոր հպարտացածներուն վրայ պիտի ըլլայ » Եսւ. Բ. 12։

Կրկին Տէր բառը Նոր Կտակարանին մէջ միշտ կը գործածուի իբր յատուկ տիտղոս մեր Փրկչին եւ հետեւաբար կրնանք ըսել թէ Տէրունական կը նշանակէ Փրկչին յատուկ, Յիսուսի պատկանող։ Նմանապէս « Տէրունական ընթրիք » նոյն իմաստը ունի. կը նշանակէ Փրկչին՝ Յիսուսի Քրիստոսի ընթրիքը։

Արդ, ճշդիւ խօսելով, ո՞րն է Քրիստոսի՝ Որդի Մարդոյ օրը։ Մեկնիչները կը համաձայնին թէ Փրկչին օրը Անոր յարութեան օրն է. բայց այսպիսի վէճի առարկայ եղած խնդրոյ մը մէջ թէրեւս մեկնիչներուն համագումար գաղափարն իսկ մերժուի. ուստի տեսնենք թէ կարելի՞ է հոս յիշուած Տէրունական օրը հին հրէից շաբաթը կարծել։

Յայտնութեան գիրքը գրուեցաւ Յ. Տ. 96 ին եւ անկէ միայն հինգ տարի վերջը Յ. Տ. 101 ին Իգնատիոս՝ Անտիոքի եպիսկոպոսը թուղթ մը գրեց Մագնիսիոյ եկեղեցւոյն որուն մէջ երկու անգամ կը յիշէ Տէրունական օրը որ կըսէ Քրիստոսի յարութեան օրը ըլլալով « բոլոր օրերուն թագուհին եւ իշխանն է »։ Այնուհետեւ յաջորդաբար կը գտնենք նոյն տիտղոսը մէկչաբթիին տրուած եկեղեցւոյ հայրապետներուն կողմէ։ Ծրսմթին Մար-

Digitized by Google

թըր, Աղեքսանդրիացի Կղեմէնթ, Տերտուղիանոս, Յովհան Ոսկեբերան բոլորն ալ կը հետեւին Յովհաննէս Առաքեալին եւ մէկշաբթին կիրակի կը կոչեն ։ Այս վերջինը, Ոսկեբերան, կըսէ « Մէկշաբթին Տէրունական օր կը կոչուի որովհետեւ այն օր Տէրը մեռելներէն յարութիւն առաւ » ։ Այսպէս կը տեսնենք թէ մէկշաբթիին տրուած այս ածականը Յովհաննէս Առաքեալէն ծագում առնելով անընդհատ կը գործածուի քրիստոնէական եկեղեցւոյն մէջ մինչեւ մեր օրերը ։

Բայց այս անուան գործածութեան ձեւէն, Յայտնութեան գրքին մէջ, կրնանք եզրակացնել թէ Յովհաննէս Աստուածաբան թէեւ առաջինն է որ կը յիշէ զայն, բայց պէտք էր իր ընթերցողաց ծանօթ ըլլար անոր նշանակութիւնը, որովհետեւ չբացատրեր թէ ո՛ր օր ըսել կուզէ ։ Յովհաննու միւս գրութիւններուն մէջ այս երկու օրերը իրարմէ որոշ կերպով զանազանուած են, յայտնի թէ իր սովորութեան համեմատ « Շաբաթ յատուկ անունով պիտի կոչէր՝ եթէ այդ ըլլար օրը ։ Ուրեմն տարակոյս չկայ թէ այս անունը կը պատկանի շաբթուան առաջին օրուան եւ թէ այսպիսի կանուխ ժամանակէ մը սկսեալ անոր գործածութիւնը ընդհանրացած էր եկեղեցիներուն մէջ, եւ թէ Յովհաննէս՝ Յիսուսի սիրելի աշակերտը իր որդեգրելովը զայն կը վաւերացընէ ։

Digitized by Google

ամբարտաւաններուն եւ բարձրամիտներուն վրայ եւ բոլոր հպարտացածներուն վրայ պիտի ըլլայ » Ես. Բ. 12։

Կրկին Տէր բառը Նոր Կտակարանին մէջ միշտ կը գործածուի երբ յատուկ տիտղոս մեր Փրկչին եւ հետեւաբար կրնանք ըսել թէ Տէրունական կը նշանակէ Փրկչին յատուկ, Յիսուսի պատկանող։ Նմանապէս « Տէրունական ընթրիք » նոյն իմաստը ունի․ կը նշանակէ Փրկչին՝ Յիսուսի Քրիստոսի ընթրիքը։

Արդ, ճշդիւ խօսելով, ո՞րն է Քրիստոսի՝ Որդի Մարդոյ օրը։ Մեկնիչները կը համաձայնին թէ Փրկչին օրը Անոր յարութեան օրն է․ բայց այսպիսի վէճի առարկայ եղած խնդրոյ մը մէջ թէրեւս մեկնիչներուն համագումար գաղափարն իսկ մերժուի․ ուստի տեսնենք թէ կարելի՞ է հոս յիշուած Տէրունական օրը հին հրէից շաբաթը կարծել ։

Յայտնութեան գիրքը գրուեցաւ Յ. Տ. 96 ին եւ անկէ միայն հինգ տարի վերջը Յ. Տ. 101 ին Իգնատիոս՝ Անտիոքի եպիսկոպոսը թուղթ մը գրեց Մագնիսիոյ եկեղեցւոյն որուն մէջ երկու անգամ կը յիշէ Տէրունական օրը որ կըսէ Քրիստոսի յարութեան օրը ըլլալով « բոլոր օրերուն թագուհին եւ իշխանն է »։ Այնուհետեւ յաջորդաբար կը գտնենք նոյն տիտղոսը մէկչաբթիին տրուած եկեղեցւոյ հայրապետներուն կողմէ ։ Ճըսթին Մար-

թըր, Աղեքսանդրիացի Կլեմէնթ, Տերտուղիանոս, Յովհան Ոսկեբերան բոլորն ալ կը հետեւին Յովհաննէս Առաքեալին եւ մէկշաբթին կիրակի կը կոչեն։ Այս վերջինը, Ոսկեբերան, կըսէ «Մէկշաբթին Տէրունական օր կը կոչուի որովհետեւ այն օր Տէրը մեռելներէն յարութիւն առաւ»։ Այսպէս կը տեսնենք թէ մէկշաբթիին տրուած այս ածականը Յովհաննէս Առաքեալէն ծագում առնելով անընդհատ կը գործածուի քրիստոնէական եկեղեցւոյն մէջ մինչեւ մեր օրերը։

Բայց այս անուան գործածութեան ձեւէն, Յայտնութեան գրքին մէջ, կրնանք եզրակացնել թէ Յովհաննէս Աստուածաբան թէեւ առաջինն է որ կը յիշէ զայն, բայց պէտք էր իր ընթերցողաց ծանօթ ըլլար անոր նշանակութիւնը, որովհետեւ չբացատրեր թէ ո՛ր օր ըսել կուզէ։ Յովհաննու միւս գրութիւններուն մէջ այս երկու օրերը իրարմէ որոշ կերպով զանազանուած են, յայտնի թէ իր սովորութեան համեմատ «Շաբաթ յատուկ անունով պիտի կոչէր՝ եթէ այդ ըլլար օրը։ Ուրեմն տարակոյս չկայ թէ այս անունը կը պատկանի շաբթուան առաջին օրուան եւ թէ այսպիսի կանուխ ժամանակէ մը սկսեալ անոր գործածութիւնը ընդհանրացած էր եկեղեցիներուն մէջ, եւ թէ Յովհաննէս՝ Յիսուսի սիրելի աշակերտը իր որդեգրելովը զայն կը վաւերացընէ։

Digitized by Google

Այսպէս Մէկշաբթին իբր Տէրունական սուրբ օր մարդկային հաստատութիւն մը չէ ։ Անիկա հիմնուած է Յիսուսի յարութեան վրայ եւ սըրբուած է Անոր երեւումներով ու Պէնտէկոստէի օրը Սուրբ Հոգւոյն տրուելովը ։ Առաքեալները զայն կը պահէին իբր նուիրական օր ժողովումներ ընելով, պաշտօն կատարելով եւ «հաց կտրելով» Վերջապէս կը տեսնենք առաջին դարը չվերջացած Յովհաննէս Առաքեալին ողջութեանը, այս օրը Տէրունական կամ Կիրակի յատուկ անունով մը կը յորջորջուի եւ Առաքեալին յաջորդող հայրապետաց անընդհատ շարք մը, անոր աշակերտը Պողիկարպոսէն սկսեալ, զայն կը գործածեն իրենց գրութիւններուն մէջ մինչեւ Մեծն Կոստանդիանոսի օրով, երբ Հռովմէական կայսրութեան կողմէ կընդունուի այս օրը իբր օր հանգստեան ։ Կիրակիին սրբութիւնը այնչափ որոշ կերպով տեսնելէն յետոյ անոնք որ կը պղծեն այս սուրբ օրը կամ կ'անարգեն զայն՝ Յիսուսի օրինակին Առաքելոց պատուիրանին եւ բոլոր Նոր Կտակարանին հոգւոյն դէմ կը մեղանչեն։

Մի քանի դիտողութիւններով վերջացնենք մեր փաստը ։